

ZPRÁVY SLUKO

vydává

STUDIJNÍ A LIDOVÝCHOVNÝ ÚSTAV KRAJE OLOMOUCKÉHO
Krajské museum • Krajské výzkumné středisko • Krajská galerie.
Krajská hvězdárna • Přípravný výbor Krajské zoologické a Krajské
botanické zahrady • spolu s Krajskou výzkumnou komisí v Olomouci
Objednávky řiďte na SLUKO, Olomouc I, nám. Republiky 6, tel. 2731

Listopad 1953

Číslo 30

Základna naší lidovýchovné práce

Otiskujeme ve zkráceném znění prvou část přednášky (úvodu k diskusi) dr. Vlad. Teyrovského *Věda a osvěta v práci krajského musea*, kterou proslovil v původně plánované Závodní škole práce zaměstnanců SLUKO dne 27. X. 1953.

Vývoj jednotlivých vědních oborů, obrazící práci generací a národů v té či oné vědecké otázce (mnohdy však už i vědecká práce samotného jednotlivce), jeví zhruba tři postupné úseky ve zpracování vědeckých faktů; jsou to: 1. popis a registrace, 2. srovnávací studium, 3. vývojová nebo kausální (příčinná) analýsa.

Jak se tato 3 hlediska či etapy ve zpracování vědeckých faktů obrazí v práci našich museí jako lidovýchovných ústavů? Pokusím se ukázat to na svém speciálním úseku, na zoologických výstavních síních našich museí.

V dosavadní praxi tu stále převahou proráží hledisko popisné a registrující: Vystavené preparáty, označené vědeckým i českým názvem druhu zvířete a zpravidla i údajem o jeho rozšíření nebo alespoň o místě úlovku jedince, který je tu vystaven, poučují diváka o tom, že tvor takto právě vypadající se nějak jmenuje a někde žije. Tyto preparáty jsou zpravidla sestaveny v pořadí, odpovídajícím soustavě živočišné říše, čímž se tu do jisté míry uplatňuje hledisko vývojové. Takto pojatá expozice seznamuje tudíž diváka především s rozmanitostí a bohatstvím živočišných forem, naznačujíc mu zároveň více méně v hrubých rysech, jak se tyto formy sdružují do skupin v systému živočišstva či do vývojových stupňů nebo větví jeho kmenového vývoje. Hledisko srovnávací, jež je konec konců předpokladem náležitého vývojového chápání a řešení zoologických faktů, nebývá jako takové v těchto expozicích nějak zvláště zdůrazněno. — Až na vzácné výjimky jsou odrazem popisného a registrujícího stupně převahou dosud i jiné expozice našich museí.

Toto povšechné zjištění museí stává se nám východiskem úvahy, zda a pokud lze v osvětové práci našich museí vhodným uspořádáním exponátů uplatnit přednostně výsledky práce i oněch vyšších stupňů vědeckého řešení určitých otázek, dáti tak diváku nový, moderní názor na určitý soubor jevů a zároveň jej vésti k tomu, aby o těchto jevech uvažoval, naznačiti mu cesty jejich poznávání a dalšího studia.

Ony prve připomenuté vzácné výjimky svědčí o tom, že toto v zásadě provést lze. Záleží nyní jen na tom, jak se nám toto zásadní hledisko uplatní v práci musea krajského. Oním zásadním hlediskem se sice musí řídit všechna naše musea jako lidovýchovné ústavy; avšak krajským (a ovšem i státním) museím jakožto ústavům nikoliv jen lidovýchovným, nýbrž i vědeckým, badatelským, přísluší tu nad to úloha jisté vskutku vědecké přípravy pro onen osvětový úkol. Jmenovitě u krajského musea jde tu o to, aby iniciativní organizací průzkumu oblasti svého kraje a aktivní účastí svých odborných zaměstnanců na tomto průzkumu získalo

základní vědecká fakta, jež dalším srovnávacím studiem a ve světle vývojové a příčinné analýsy poskytnou obraz kraje jak v jeho spíše specifických či individuálních rysech, tak i jako územní jednotky vyznačené určitými rysy, jež jsou více méně společně charakteristické pro širší oblast (především stát), jejíž částí je tato územní jednotka. — Z toho jasně vyplývá, že už u odborných zaměstnanců krajského musea jakožto regionálního ústavu badatelského jest předpokládati nejen onu výslovně uvedenou schopnost aktivní účasti na průzkumu kraje, nýbrž i obecnější, širší vzdělání a průpravu k srovnávacímu studiu a vývojové nebo příčinné analýse faktů, zjištěných regionálním průzkumem. Jedině tak je zaručeno, že to, co bude ve výstavních síních diváku předváděno jako obraz kraje po stránce výše připomenuté, vyrůstá opravdu z vědeckého poznání kraje jakožto nezbytného a jedině spolehlivého základu osvětové činnosti krajského musea ať na jeho vlastní půdě či v rozšířené jeho působnosti v jiných museích v kraji, nad nimiž má patronát a jejichž poslání je už toliko osvětové.

Proto nyní několik slov o tom, co je vůbec vědecký fakt a jak s ním zacházíme. Příklady volím ze svého vlastního oboru.

Jest vědeckým, speciálně zoologickým, faktem, na př. veverka, kterou vidíte pobíhat a poskakovat v lese? Anebo jest vědeckým faktem veverka, kterou někdo přinesl zabitou do preparátorovy dílny a která tam již třeba stojí vycpaná? — Nuže ani toto ani ono, ani nic dalšího podobného vědeckým faktem není. Je to faktem bezprostřední zkušenosti kohokoliv z nás, faktem empirickým; není faktem vědeckým stejně jako není na př. dílem uměleckým. Jako může být jen předlohou či námětem k uměleckému dílu (obrazu, plastice), obdobně jest veverka či kterýkoliv jiný živočich za okolností prve uvedených pouhým hrubým dokladovým materiálem k určitému vědeckému faktu speciální zoologie. Je-li taková veverka ať živá někde v zoologické zahradě, v náležitém prostředí v prostorné kleci, na níž je popiska s jejím druhovým názvem a s daty o rozšíření a vztahu k prostředí, anebo vycpaná veverka s obdobnou popiskou ve výstavní musejní skříni, ani pak není vědeckým faktem, nýbrž jen vytríděným, zpracovaným dokladem k určitému vědeckému faktu speciální zoologie. Vědeckým faktem je tu, přesně vzato, existence veverky obecné jako živočišného druhu; a tato existence jakožto vědecký fakt je dána řádným popisem (anebo alespoň řádnou druhovou diagnosou, t. j. uvedením souboru spolehlivých rozlišovacích znaků) a jejím zaregistrováním pod vědeckým mezinárodně platným názvem, který zní „*Sciurus vulgaris* LINNÉ“.

Druhový popis, který vlastně v každém případě zahrnuje i diagnosu druhu, opírá se ovšem — ať jde o kterýkoliv živočišný druh — o srovnání s druhy jinými; na tomto stupni zpracování vědeckých faktů zoologických jest však takovéto srovnání pouhou pomůckou k účelům popisu a registrace, neklade si ještě za úkol zjistiti určité obecné pravidelnosti ve skupině jevů, do kterých živočišný druh ať svými tvarovými znaky, způsobem života či zeměpisným rozšířením náleží; přes to jest však tím leckdy naznačena možnost jistého plynulého přechodu od stupně popisně registrujícího k stupni studia srovnávacího ve vlastním slova smyslu.

Toto srovnávací studium v zoologii spočívá na př. v zjištění podobností a rozdílů v stavbě nějakého ústroje mezi jednotlivými druhy či skupinami živočišné říše a vyúsťuje posléze na př. v zjištění, kolik různých typů takový ústroj v dané skupině živočišstva vykazuje (na př. končetina kráčivá, skákavá, běhavá, plavací, létací) a jak je případně každý jednotlivý z těchto typů vázán čili korelovan s určitým typem z oněch, jaké zjišťujeme v stavbě jiného ústroje v téže skupině živočišstva. Tedy stanovení jistých obecných typů za případného korelačního studia znaků je prvním a v jistém smyslu vlastním cílem srovnávacího studia jako takového. V oboru studia tvarových vlastností jednotlivých živočišných skupin, jak jsem to zde právě uvedl, je takovým typem organisační plán; v oboru studia vztahu zvířat k vnějšímu prostředí přivádí takovýto srovnávací postup na př. k stanovení typů různých životních společenstev, vázaných na určitá, více méně specifická prostředí (proudící voda, jezero, slatina, louka, pole, les a j.); v oboru zoogeografie, t. j. vědy o zeměpisném rozšíření zvířat, je výsledkem tako-

vého srovnávacího studia stanovení určitých typů rozšíření ve formě tak zvaných faunistických prvků anebo v podobě zoogeografických oblastí.

V období k plynulému přechodu mezi popisně registrujícím studiem a studiem srovnávacím, jak jsem jej prve připomenul, i v srovnávacím studiu se může různě uplatňovati snaha o vývojové pojetí řady faktů, stanovených srovnávacím studiem, což vede k jejich vývojové analýze, anebo snaha o jejich příčinný výklad, což vede k jejich studiu kausálně analytickému.

Nyní však pozor: kdežto až dosud nebyl zájem odborníka nutně veden k tomu, aby se vzdaloval vlastní materiální podstaty zkoumaných jevů, nyní na nejvyšším, dílo takřka korunujícím stupni, který jsem označil jako vývojové a kausálně analytické studium, může leckdy ztratiti onu pevnou a jistou půdu pod nohama. Na př. určitá řada, jejíž analýzou má dospěti k poznání vývojové souvislosti jevů, jež zahrnuje, nemusí být nutně úplná, může vykazovat mezery; anebo v oblasti kausálně analytického studia nevystačíme leckdy s dosavadními methodami plně a náležitě osvětliti příčinné souvislosti mezi jevy. Máme-li si v takových případech učiniti alespoň předběžně jakýsi povšechný ucelený obraz o takových vývojových nebo příčinných souvislostech, jsme nuceni tu a tam se uchýlovat k předpokladům určitých scházejících dat. Takovéto předpoklady nebo vysvětlovací principy, které nejsou anebo jsou jen nedostatečně podepřeny materiálem faktů, nazýváme *hypothesy*. Kde se nám poznání vývojové nebo příčinné souvislosti nepodává sice přímo z pozorovaných a zaznamenaných faktů, avšak kde lze tuto souvislost zkonstruovat buď z období s jinou, více méně příbuznou prozkoumanou již řadou faktů, anebo tím, že uvedeme v souvislost vztahy poznané v různých řadách faktů, sobě více méně příbuzných, nemluvíme už o *hypothese*, nýbrž o *theorii*.

Rozdíl mezi *hypothese* a *theorií* vysvitne nejlépe z tohoto příkladu, mně osobně velmi blízkého. Na hladině našich vod žije několik druhů ploštic, vyznačených dlouhými tenkými nohama, jež pro jejich jakoby klouzavý pohyb po hladině označujeme dnes jako „bruslařky“ (dříve též „vodoměrky“, misty jsou nazývány „ševci“). Jako u některých jiných hmyzů, i u některých druhů bruslařek pozorujeme rozdíly ve vývinu křídel, především krovek: u jednoho a téhož druhu se objevují jedinci s křídly plně vyvinutými, s křídly v různém stupni zkrácenými, až i bezkřídlí. Nápadné bylo, že se tu krátkokřídlí jedinci poměrně mnohem více vyskytují v severských či horských krajích, kdežto v jižnějších okrscích svého rozšíření anebo v nižších polohách je takový mnohotvárný druh zastoupen převážně, ne-li výlučně, jedinci s křídly plně vyvinutými, kteří naopak místy v oněch severských či horských krajích zcela scházejí. Bádavá mysl lidská hledala ovšem výklad těchto rozdílů; na snadě byl výklad o přímém působení podnebí na vznik a udržování krátkokřídlých forem, t. j. chladné podnebí jako takové by přímo vyvolávalo zkrácení či zakrnění křídel; tento výklad má povahu ryzí *hypothese*, konstruuje určitý příčinný vztah mezi podnebí a vývinem křídel, aniž se při nedostatku přímých dokladů může spolehlivě opřít o obdobný jev u jiné skupiny hmyzu, kde by takový vztah byl třeba i nepřímě doložen; jiný výklad by zněl takto: v chladném podnebí hmyz málo létá nebo nelétá vůbec, v důsledku toho podle principu užívání a neužívání ústrojů zakrní létací svaly a s nimi křídla, kteréžto změny se časem stávají dědičnými — tedy výklad nikoliv jen *hypothetický*, nýbrž mající už převahou povahu *theorie*, neboť fakta o vlivu užívání a neužívání ústrojů jsou hojně známa v jiných skupinách živočichů a dědičnost získaných vlastností je dostatečně doložena (trvalé modifikace). Avšak i tato *theorie* tu selhává: ztráskotává o fakt, že často v témže úzce vymezeném okrsku, na téže vodní nádrži, žijí vedle sebe jedinci dlouhokřídlí i krátkokřídlí, kteří se tu zřejmě vedle sebe z vajíčka přes larvální stadia vyvinuli do dospělosti; tedy přes působení téhož prostředí, v stejném stupni podněcujícího k letu všechny jedince, jemuž je tu druh po řadu generací vystaven, jsou tu jeho jedinci rozlišení délkou křídel. Tento fakt se stal do jisté míry jedním z opěrných bodů *theorie*, kterou jsem vyslovil před 33 roky a která od té doby byla několikráte dalšími fakty, zjištěnými rovněž u bruslařek, podepřena, případně znovu ověřena. Pozoroval jsem totiž tenkrát opětovně, že krátkokřídlí jedinci bruslařek dospívají rychleji než jedinci dlouhokřídlí. A poněvadž je známo, že bruslařky přezimují ve stavu dospělosti a — dále — že se ochlazení koncem roku na severu a v horách dostavuje dříve než v jižních částech

Evropy nebo v nížinách, vyplynul mi z těchto 3 faktů závěr: Krátkokřídlost není chladným podnebím nějak vyvolávána, nýbrž prostě udržována v tom smyslu, že jen linie, dědičně vyznačené krátkokřídlostí, jsou zároveň vyznačeny kratší dobou individuálního vývoje, takže jejich představitelé jsou schopni dokončiti včas proměnu před kritickým ochlazením koncem roku. Přes to, že je tato theorie podepřena tolika bezpečnými fakty, mluvím o ní stále právě jen jako o t h e o r i i. To proto, že theorie vedle znaků, které jsem uvedl prve, se vyznačuje také tím, že nemůžeme odhadnout dosah její platnosti: theorie, vyvozená z faktů, zjištěných u bruslařek, může, ale také nemusí platit i o jiných hmyzech, kde podobně sledujeme jistou převahu krátkokřídlych jedinců v horách a na severu a převahu dlouhokřídlych v končinách teplejších.

Prokáže-li se platnost theorie, dostatečně podepřené materiálem faktů, ve většině případů, na které by ji bylo možno vztahovati, přestává být teorií a stává se pravidlem. Osvědčí-li se takto ve všech takových případech, stává se zákonem.

To by byl velmi zhuštěný nárys postupného vědeckého zpracovávání vědeckých faktů, v jehož závěru jsem poukázal na některá úskalí, na která můžeme narazit v jeho vrcholném stupni. Abychom o tato úskalí neztroskotali, nutno stále mít na paměti příkaz: Rozlišovati dobře mezi fakty a hypotesami, nezaměňovati je navzájem, rozlišovati mezi pouhými hypotesami a teoriemi, být si stále vědom potřeby ověřovat krok za krokem dosah platnosti té či oné theorie.

Nyní: Má to všechno nějaký vztah k problematice kraje? — Jistě má. Obecné zásady vědecké práce platí všude, ať jde o problém světový nebo lokální. A kraj, v našem vlastním případě kraj Olomoucký, jest předmětem vědeckého poznání, na kterém se všichni odborní zaměstnanci krajského musea musejí aktivně podílet; je zapotřebí neustálé konfrontace výsledků vědecké práce dřívějších generací o kraji s výsledky práce doby přítomné, která je i naším úkolem. Je jí zapotřebí, poněvadž se na straně jedné mění poměry v kraji, na straně druhé pak zdokonalují prostředky a metody našeho vědeckého poznání.

Dr. Vladimír Teyrovský

Krajské výzkumné středisko

Důrazně upozorňujeme všechny vedoucí kolektivů, které pro nás vypracovávaly průzkumná témata, aby si znovu pozorně přečetli smlouvy o díle, zejména v částech, pojednávajících o vyúčtování celé akce.

Na pozdě dodaná vyúčtování nebude možno brát zřetel!

• Členové vědeckého kroužku mineralogického a geologického ústavu PU (vedoucí prof. dr. Fr. Němec) provedli v r. 1953 petrografický průzkum okresu Šumperk. V zájmové oblasti byly odebrány vzorky všech hornin a v současné době jsou předmětem laboratorního zpracování. Hlavní zřetel je při tom kladem na klasifikaci hornin, na jejich geologickou posici, na výskyty ložisek a na jejich nejvhodnější využití v praxi.

• Prof. dr. Fr. Čáda a prof. dr. M. Boháček pracovali v listopadu t. r. v Univerzitní knihovně na výzkumu základního rukopisného fondu a dokončili oddělení sing. II. (viz. předešlé číslo našich Zpráv). Do konce roku 1953 bude plně zveřejňováno celkem 887 signatur z tohoto fondu. — V býv. kapitulní knihovně pokračovali v základních popisech jednotlivých kodexů. — Zimní měsíce budou nyní věnovány kritickému zpracování základních popisů a přípravě pro další práci v jarním období.

Prof. dr. M. Boháček spolu s prof. dr. Fr. Čádou upozornili dále na četná rukopisná olomucensia, která budou nyní přístupná v rukopisné sbírce ve Slezské studijní knihovně v Opavě.

Obor věd přírodních

• *Geologické a paleontologické oddělení* (dr. Vl. Strnad). Referent dokončil elaborát o geologických a petrografických poměrech v okrese jesenickém pro potřeby územních plánovatelů. Pro vydavatelství Čedok n. p., posoudil referent rukopis o krasových oblastech v Olomouckém kraji. — V rámci socialistického závazku (jak jsme o něm referovali v posledním čísle našich Zpráv) vypracoval přednášku do rozhlasu na thema: O přínosu vědeckých pracovníků k budování Olomouckého kraje v roce 1953.

R. Sládek vypracoval za referentova vedení zprávu o poměrech v cihlářských sprašových hlinách v Temenici.

Oddělení se celé zapojilo do nových akcí, jimiž mají být zhodnoceny kulmské břidlice, resp. moučka z nich jako cenná průmyslová surovina pro průmysl umělých hmot, po případě pro účely hmot stavebních.

Horník Karel Stecker, který pracuje v jednom břidlicovém dole v oblasti Nizkého Jeseníku, nashromáždil a dodal našemu ústavu další rozsáhlé paleontologické sběry z kulmských pokrývačských posidoniových břidlic moravických.

• *Mineralogické a petrografické oddělení* (dr. Vl. Strnad) pokračovalo v pořádání depositářů. R. Sládek ukládal nerosty jednotlivých sbírek (které ústav získal koupěmi z nejrůznějších pramenů) do jediné systematické sbírky mineralogické. — Referent dodal oddělení mineralogický a petrografický materiál z různých mimořádných akcí.

• *Geografické oddělení* (dr. J. Luner). Pro potřeby územního plánu dokončil referent podrobný elaborát o klimatických poměrech okresu Šumperk. Na výzvu z ústředních úřadů začal referent pracovat na klimatickém posudku pro projekt národopisného stadionu ve Strážnici (kraj Gottwaldov).

Kromě toho pokračovala běžná inventarisační práce všech map v ústavu, sloužících pro služební potřeby.

• *Botanické oddělení* (dr. B. Šula). Spolu s dr. Vl. Jochmanem (KNV Olomouc) zúčastnil se referent ve dnech 16.—19. listopadu t. r. celostátních porad pracovníků státní péče o ochranu přírody a krajiny, na kterých bylo jednáno zejména o návrhu zákona na ochranu přírody. — Dále se zúčastnil jednání o zajištění botanické zahrady v Olomouci, která po rozpuštění Spolku pro botanickou zahradu nebyla vhodně organizačně podchycena a po úmrtí jejího vedoucího zahradníka zůstala bez odborného pracovníka. O výsledku jednání podáme zprávu až po definitivních opatřeních, která zabezpečí existenci botanické zahrady.

Pro Krajskou zoo na Sv. Kopečku vypracoval referent projekt rostlinné náplně pro partii u budoucí vodní nádrže. — Dne 14. listopadu t. r. vedl exkursi kroužku mladých přírodopisců do městských sadů.

Všem našim spolupracovníkům oznamujeme smutnou zprávu, že dne 8. listopadu 1953 zemřel po těžké nemoci Jan Polák, vedoucí zahradník botanické zahrady v Olomouci. Zesnulý byl ve svém oboru opravdovým odborníkem. Botanická zahrada, kterou pomáhal budovat takřka od jejího založení a v níž pracoval až do posledních chvílí svého života, bude postrádat jeho zkušené ruky.

• *Zoologické oddělení* (dr. V. Těslovský). V rámci patronátní činnosti a v součinnosti s mysliveckou společností v Tovačově, proslovil referent dne 7. listopadu t. r. na osvětové besídce, uspořádané museem pro Tovačova okolí, přednášku *Jak zvířata vnímají, poznávají a jedí*. Přednáška byla doprovázena četnými světelnými obrazy. Při výlovu Bradeckého rybníka u Tovačova (dne 17. listopadu 1953) získal referent větší počet ryb pro sbírky SLUKO. — V zastoupení našeho ústavu zúčastnil se aktivu osvětových pracovníků Olomouckého kraje, svolaného dne 25. listopadu t. r. do Olomouce.

• *Zemědělské oddělení* (V. Burian). Referent připravil do tisku katalog *Celostátní výstavy a soutěže sladovnických ječmenů ročníku 1953*, do něhož přispěl článkem *Ceny ječmene v historických zemích do r. 1870*. — V souvislosti s pracemi na historii větrných mlýnů v Olomouckém kraji byly přehlédnuty mapy stabilního katastru u referátu pro výstavbu okresu ONV v Bruntále.

• *Vojenské oddělení* (V. Burian). V oddělení pokračovaly práce na čistopisech katalogu a inventáře za výpomoci externích spolupracovníků. — Dne 24. listopadu t. r. provedl referent přehodnocení a vyřídění sbírky střelných zbraní Okresního musea v Bruntále.

Při této příležitosti byly objeveny nákresy vojenské pušky-zadovky s datem 8. září 1867, zhotovené puškařem Tomášem Lammichem (nar. 2. 8. 1824 v Horním Benešově, č. 280, jako syn puškařského mistra Leopolda Lammicha), údajně bývalým společníkem továrníka Werndla. Na výkresu je detail konstrukce střední části pušky, součástek a náboje. Nákresy patrně sloužily jako doklad při dlouholetém sporu o prioritu vynálezu Werndlovy soustavy vojenské pušky, ačkoli skutečným vynálezcem byl český strojník Holub. (Werndlova soustava pušky byla přijata rakouskou armádou v r. 1868, do té doby bylo používáno vesměs Wänzlových pušek s klápkovým závěrem, předělaných z Lorenzových předovek s perkusním zámkem). Lammichovu životopisu a činnosti bude věnována obšířlejší stať jinde.

• *V oddělení pro národopis* (dr. J. K a n y z a) se pokračovalo v práci v depositářích. Po vybití definitivních prostor provedeno čištění, praní a žehlení textilií a jejich uložení. M. Vářková dokončila revisi a oddělení tohoto materiálu z Hané od materiálu z ostatní Moravy a ze Slovenska. Límečky k rukávům a pásy k sukním byly uloženy ve zvláštních sáčcích s celofánovým okénkem a opatřeny evidenčními čísly, odpovídajícími katalogisačním záznamům. R. Hrbková dokončila vyřídění a přeřazení porcelánů do umělecko-průmyslových sbírek a dokončila katalogisaci bohaté Gottwaldovy sbírky lidové keramiky s popisem a barevnými nákresy, což umožňuje dokonalou identifikaci těchto předmětů. Byla připravena vzpomínková národopisná výstava ze sbírek bývalého VSMO k 70. výročí založení tohoto prvního českého musea na Moravě. Referent za svého léčebného pobytu v Lázních Jeseníků uspořádal v léčebně ROH Petra Bezruče a v Priessnitzově sanatoriu dvě besedy o moravské lidové písni. Zúčastnil se dále práce v musejní radě v Jeseníku dne 23. 11. t. r. na libretě historické části jeseníckého musea. Napsal relaci pro rozhlas Na křižovatce v Dolní Lipové, vysílanou 24. 11. t. r. jako vzpomínku k 22. výročí střelby do dělníků na křižovatce v Dolní Lipové.

• *Oddělení pro prehistorii* (dr. J. S k u t i l). V oddělení pokračovaly inventarisační a katalogisační práce ve starých sbírkových fondech. — Částečně byl zpracován materiál hranický a započato bylo s klasifikací zbytku dubických nálezů ze zábrežského musea. V museu v Zábřehu byla provedena menší instalace archeologických nálezů bývalého místního musea v Dubicku. — V Dclanech (na dvoře u rolníka Lenerta) prohlédl referent naleziště středověkých střepů.

• *Oddělení pro dějiny dělnického hnutí* (A. T r a v ě n e c). Ze sbírek oddělení bylo předáno Ústavu pro bádání o dějinách KSČ v Praze 10 fotografií (inv. č. Dh 142 a-i) z pohřbu soudr. B. Šmerala v Moskvě. Jde o materiál, který přesahuje svým významem rámec kraje a patří tudíž právem uvedené ústřední instituci. — Rovněž ze sbírek oddělení byl zapůjčen materiál, týkající se události v Dolní Lipové v r. 1931 — návrh na pomník v Dolní Lipové, opis zápisů ve školní kronice o stávkách dělníků ve vápenkách a o střelbě do pracujících (inv. č. Dh 265 a 266) — ke zpracování pro článek v denním tisku.

Hlavní těžiště referentovy činnosti spočívalo v uplynulém měsíci v pracích inventarisačních. Dosud je zainventováno v oddělení přes 500 čísel dokladových materiálů. V —

Putovní výstava *J. V. Stalin — K. Gottwald* probíhá v současné době v Jeseníku, odkud bude převezena do Zábřehu na Moravě.

• *Oddělení uměleckého průmyslu* (dr J. Lakosil). V oddělení se pracovalo na identifikaci a katalogisaci uměleckého porcelánu; tuto práci provádí externí spolupracovník dr Lubor Machýtk a, který zpracoval již přes 600 inv. čísel. Zpracování celé sbírky je plánováno do konce I. čtvrtletí 1954. Současně se provádí instalace zpracovaných předmětů.

Krajská zoologická zahrada

V Krajské zoologické zahradě pokračuje intensivně výstavba první hráze, která v terénu, chudém na vodní zdroje, zadrží jarní vody a tím zlepši základní podmínky pro výměnu porostů na pozemcích zoo. Kromě práce na hrázi pokračuje na ploše zoo probírka nevhodných smrkových porostů a jejich nahrazení porosty listnatých stromů a keřů.

Dne 21. listopadu 1953 se sešli obyvatelé obcí Sv. Kopeček, Toveř, Dclany, Droždín, Samotíšky, Radíkov a Lošov se zástupci našeho ústavu na veřejné schůzi na Sv. Kopečku. Schůzi bylo přítomno přes 300 obyvatel těchto obcí, jejichž zástupci proklamovali zřízení skupinového vodovodu pro zmíněné obce a pro Krajskou zoo, a to v duchu vládního usnesení ze dne 15. září t. r. Ze schůze vyšlo usnesení, které žádá urychlené vybudování skupinového vodovodu, který je bezpodmínečnou nutností dalšího mírového budování těchto obcí. Zástupci Krajské zoo se s radostí připojili k tomuto usnesení, neboť jeho vyplnění bude znamenat velké uspíšení konečného vybudování Krajské zoologické zahrady.

Po redakční uzávěrce tohoto čísla Zpráv SLUKO se dovídáme, že ministr kultury Václav Kopecký se zabýval Krajskou zoologickou zahradou v Olomouci-Sv. Kopečku a schválil její budování podle plánu.

Krajská galerie

Od 6. listopadu 1953 probíhala v Domě umění v Olomouci výstava *Česká kresba XIX. století*, která byla ukončena dnem 29. listopadu 1953. Po celý měsíc se těšila velkému zájmu pracujících i mládeže. Tato skutečnost se projevila již při jejím zahájení, jehož se zúčastnilo přes 350 návštěvníků. Celkem výstavu shlédlo 1548 návštěvníků, z toho 849 dospělých a 699 studentů.

Na měsíc leden 1954 připravuje Krajská galerie ve velkém sále Domu umění výstavu kreseb a grafických listů národního umělce *PhDr. h. c. Maxe Švabinského*, předního představitele soudobého českého malířství. Výstava bude vývojovou přehlídkou mistrovny tvorby a budou v ní zastoupena téměř všechna jeho význačná díla.

Práce v Krajské galerii byla v uplynulém měsíci soustředěna na katalogisaci obrazů a plastik (získaných od FNO) a na započatou již katalogisaci grafických listů a kreseb.

Dr Jaromír Lakosil

Knihovna SLUKO

V posledním období bylo zainventováno 417 svazků. Z toho bylo zapsáno ze starých fondů 363 svazků, koupí bylo získáno 29 svazků a darem přibylo 25 svazků (dary: Universitní knihovna v Olomouci 15 svazků, Polskie towarzystwo ludoznawcze v Poznani 2 svazky, Zemské museum v Sarajevě 3 svazky, V. Burian 2 svazky a T. Divina 3 svazky). Ke dni 25. listopadu 1953 má tedy knihovna SLUKO celkem 11.063 svazky.

V poslední době dostala knihovna ještě řadu knih a brožur od KNV v Olomouci, dále politické brožury a staré časopisy od Krajské lidové knihovny v Olomouci. Konečně převzal knihovník množství knih z profesorských knihoven býv. reálky a dívčího reálného gymnasia v Olomouci (z těchto knihoven byly ovšem napřed vybrány knihy pro běžnou potřebu škol a pro Universitní knihovnu v Olomouci). Všechny tyto knižní přírůstky budou postupně zainventovány v dalším měsíci.

Různé zprávy

• Dr Richard Fischer uložil ve SLUKO dva svazky materiálie k historii Loštic, obsahující zprávy z různých oborů hospodářského a veřejného života, množství místopisného a statistického materiálu.

Výstava sovětské knihy v Olomouci

Krajská komise pro práci s knihou při SČSP spolu se SLUKO uspořádala ve dnech 8.—23. listopadu t. r. v místnostech Krajského musea v Olomouci výstavu sovětské knihy a sovětských lidových výrobků. Prostorný sál v přízemí byl rozdělen dvojicemi volných stěn na uzavřené prostory, v nichž byly vystaveny knihy v originále i překladu. Jednotlivé tematické skupiny ukázaly bohatost sovětské literatury (díla klasická, poesie, literární dokumenty o výstavbě a budování SSSR před druhou světovou válkou a díla, která líčí hrdinství sovětských vojáků v období intervence i v průběhu vlastenecké války). V dalších oddílech byly zachyceny výsledky a úspěchy sovětského průmyslu a zemědělství. Ukázaly, jak je sovětská věda úzce spjata s celým hospodářským životem. První část instalace končila nástěnkou, která v číslech znázorňuje vzestup LKR v kraji a propaguje ruštinu — jazyk míru.

V čele druhé části výstavy byly spisy Lenina a Stalina a na ně navazovalo heslo *Nás vychoval Stalin*. Pod tímto heslem byly instalovány dílčí výstavky spisů našich prvních dělnických presidentů K. Gottwalda a Ant. Zápotockého. Dále následovaly knihy *Měsíce československo-sovětského přátelství*, spisy našich spisovatelů, propagujících československo-sovětské přátelství: spisy Julia Fučíka, knihy k získání Fučíkova odznaku, knihy akademika Z. Nejedlého, Glazarové, Pujmanové a j. Každý oddíl byl pak ohraničen skleněnou vitrinou s uměleckými lidovými výrobky sovětského lidu. Postranní poutače, připomínající výjevy ze současného života sovětských lidí, vhodně doplňovaly bohatý obsah celého knižního fondu.

Celá výstavní prostora byla uspořádána tak, aby návštěvníci mohli se zúčastnit čtenářských besed o sovětských knihách. Dne 8. listopadu byla výstava zahájena přednáškou soudruha dr. B. Ilka *O výchovné síle sovětské literární tvorby*. Dobrý ohlas u našich čtenářů měla beseda se spisovatelem soudr. Boh. Říhou dne 11. listopadu. Vyprávěl o tom, jak sovětská díla působí na tvorbu našich spisovatelů, jak jim pomáhají v další tvorbě. Kromě těchto besed byly uspořádány besedy o knihách „Žatva“ od Nikolajevové, „Jaro na Odře“ od Kazakeviče a „Matka“ od Gorkého.

Výstava sovětské knihy, kterou doplňovala výstavka *Stalingrad dneška* byla dalším přínosem prohloubení znalosti o životě v SSSR, vyjadřovala nejen bohatost sovětské literární tvorby, ale potvrdila též skutečnost, že dnes již sovětská kniha provází pracujícího člověka na každém kroku. Z ní čerpají naši lidé své poznatky pro svou práci i kulturní život.

Miroslav Hrabovský,
KNV Olomouc.

Střezme se musejního ohně!

V rámci stávajících a zvýšených dnešních bezpečnostních protipožárních opatření je nutno všimnouti si také otázky nebezpečí musejních požárů. Je to jistě jedna z nejnaléhavějších kapitol musejní bezpečnostní služby. Statisticky je dokázáno, že musejní požáry nejsou ani tak časté, jako požáry historických zámků nebo hradů. Jsou v podstatě jistě výjimkami a dříve se dokonce přes ně lehkomyšlně přecházelo, protože se myslelo, že hasičstvo ovládá bezpečně vše, ale ukázalo se, že tomu tak není. Z musejních požárů tohoto století je snad nejznámější mnichovský rozsáhlý požár, kde při minimálních opatřeních nemusela vzniknout tak katastrofální škoda, k jaké došlo. Z našich musejních požárů nevymizí z paměti brněnský požár roku 1929; přirozeně zůstávají stranou válečné katastrofy, při kterých byly způsobeny nenahraditelné škody. Ze všech těchto neštěstí možno si vzít mnoho poučení zejména při pomýšlení na nenahraditelné škody, které vznikly národnímu majetku.

Otázkou musejních požárů se zabývala dokonce i speciální literatura, a to jak hasičkách, tak i musejních odborníků.¹⁾

Jestliže musea shromažďují a je jim svěřován bohatý kulturní národní majetek, je pro ně požární nebezpečí daleko větší, než jakýkoliv oheň kdekoliv jinde. Nutno uvážit, že v museu jsou ohroženy vedle samotných sbírek, mnohdy unikátních, i jejich katalogisační, inventarisační a literární zpracování, což jsou zpravidla samy o sobě unikátní materiále nedozírných hodnot nejen národních, ale i vědeckých a všelidských.

Všeobecných pravidel pro protipožární opatření museální a pro postup při zdolávání těchto požárů (stejně tak jako při požárech hradních, zámeckých a výstavních) není — nelze je ani tak zevšeobecnit jako na příklad při požárech divadel a knihoven. Jde vždy o řešení zcela individuální, kde nelze spoléhat na běžná obvyklá opatření. Přesto bylo již získáno při dosavadních musejních světových požárech tolik různých poznatků a zkušeností, že není bezdůvodné je zde stručně uvést. Přesto, že se se vzrůstajícím počtem museí požáry museí vlastně množí a neubývají, zapomínají musejní správy často i na ta nejnnutnější protipožární zabezpečení.

Na možnost nevídaného musejního ohně nutno pamatovat vlastně již před stavbou musea. Již tehdy — při plánování musejních staveb — je možné značně zmenšiti nebezpečí eventuálních budoucích musejních požárů. Při programu a plánech stavby je třeba použít s ohledem na zmenšení nebezpečí ohně všech vymožeností techniky. Tak při plánování komplexu musejních budov byl by nejvhodnější pavilonovitý systém, se všemi možnostmi zábrany. Důležitá je volba materiálu, kde platí použít při vlastní stavbě co nejméně dřeva. Otázka kamenných schodů a betonových stropů je samozřejmá, mnoho záleží na řešení střešní konstrukce; důležité je zabezpečení osvětlovacích a topných zařízení; stejně důležitá je dislokace síní, dílen a laboratoří jako nebezpečných ohnisek požárů. Velmi dobře se osvědčily ocelové přepážky mezi jednotlivými odděleními. V museích nutno projektovat široká schodiště a speciální schody i východy (při požárech se obecnostvo hrne z budovy, kdežto hasiči a pomocný personál opačným směrem) a speciální nouzové východy. Ve dvoranách museí nesmějí být zřizovány, jak se kdysi propagovalo, bazény (vlhkost!), nesmí se zapomínat na žebře ve zdech, boční příchody hasičů atd. Po hrubém ukončení stavby nutno pamatovat na další hasicí zařízení, a to v přední řadě na mocné hydranty, kterých musí býti tolik a takové síly, aby kdekoliv zasáhly; o dalších zařízeních se zmíním ještě dále. V sálech se doporučují ohnivzdorná impregnování stěn a látkových pokryvů. Všechna tato opatření se mohou týkat jistě jen zcela moderních a nově zřizovaných musejních ústavů. Leč naše musea, zejména venkovská jsou téměř pravidlem jen staré, více nebo méně vtipně a prakticky adaptované budovy — třebaže dnes už převládá všeobecná snaha neumísťovat zásadně musea ve starých budovách! — kde správci zápasí a bojují s minimálními prostředky a zařízeními. V těchto starých budovách, kde je použito konstruktivně mnoho dřeva, kde je nepravidelná dislokace místností, kde se topí jednotlivě v kamnech, nedají se podobná protipožární opatření provést tak úspěšně. Při adaptacích starých budov nutno však bezpodmínečně odstranit pokud možno co nejvíce dřevěných zařízení. Ale i v malých museích je nezbytné podniknout všechna bezpečnostní opatření proti ohni.

K nejdůležitějším bezpečnostním opatřením v každém ústavě patří výcvik musejního personálu, který musí býti detailně orientován po budově a budovních zařízeních, musí být obeznámen aspoň s minimálními moderními hasicími methodami tak, jako musí být každý zaměstnanec ústavu obeznámen s obsluhou hydrantu. K bezpečnostním zařízením patří pravidelná kontrola topného zařízení, osvětlovacích zařízení, noční kontrola, bezpodmínečné stálé čištění, dozor nad cizími řemeslníky, pracujícími v budově. Inventáře musejní mají být chovány v ohnivzdorných pokladnách a jejich duplikáty mají býti dokonce uloženy mimo museum. Každé museum musí být vybaveno buď svými hydranty nebo musí mít zcela snadný přístup k vodě. Samozřejmé jsou dostatečné hasicí přístroje, lehce dostupné, s jejichž ma-

¹⁾ B. REDDEMANN, ředitel lipské požární služby, M. W. BOOTH, vedoucí inženýr National Board of Fire UnderWriters, Col. PONDEROUX, velitel pařížského hasičstva, historik umění G. E. PAZAUREK, přírodopisec F. RÖNER a j.

nipulací — jak bylo uvedeno — musí býti obeznámen všechen personál. Je žádoucí, aby přístroje byly nejlepší konstrukce, nemůže a nesmí tudíž v tomto ohledu rozhodovati otázka finanční. Dostatečná zásoba hadic musí býti taková, aby se jimi ovládla celá prostora budov. Ohlašovatel ohně a poplachové elektrické zvonky doplňují minimální protipožární zařízení. Některá protipožární musejní opatření velkých ústavů, všimají si i uzávěrů dveří, ba jsou vypracována do takových detailů, že si všimají i praktických zařízení, která by na příklad spustila všechny instalované obrazy jediným stisknutím knoflíku a pod. Správa musea ať vždy dobře uváží, jaký materiál se skládá na musejní dvory, po musejních chodbách, do prázdných rezervních sálů. V civilních, obytných budovách musí býti půdy prakticky prázdné, rozhodně bez jakýchkoliv hořlavin. Tím naléhavější je tento požadavek v museích.

Jsou-li příbytky zaměstnanců a pracovníků mimo musejní budovu, je to zajištění proti ohni, ale zhoršuje se tím dozor a ulehčuje se celková situace nežádoucím lidským žvlům. Podobně, jsou-li zvenčí od přízemí až ke střeše hasičské žebříky. Nebezpečné jest, jsou-li nejcennější instalační kusy zvláště označeny, nebo bývají-li instalovány na výstavě na význačných místech. Mříže v oknech přízemí chrání sice před zloději, ale překáží při eventuelním vyklizení.

Není tedy snadné spojit ochranu proti ohni s ochranou proti vloupání. Máme-li se rozhodnouti pro jednu z obou, volíme raději ochranu proti bližšímu nebezpečí, to jest proti krádeži. Proti obojímu nebezpečí jest vyzkoušený prostředek: neustálý dozor svědomitých zaměstnanců a pracovníků museí.

Přímými ohnisky vzniku musejního požáru jsou nejčastěji topná tělesa, vadná instalace, osvětlovací konstrukce, sklepy, skladiště, střechy (blesk), dále ruční lampy, neopatrnost návštěvníků, i sluneční žár, vznícení textilií ve vrchních patrech, komínový oheň, vznícení prachu; nestačí proto pouhé denní metení a oprašování, doporučuje se v museích každý měsíc důkladné čistění. Místa hromadění prachu nutno vésti v bedlivé patrnosti. Nebezpečná jsou i sousedství soukromých bytů. Konečně nejsou vyloučena ani úmyslná z očiinná založení ohně. V každém ústavě se doporučuje bedlivá a stálá kontrola teploty v horkých měsících, při čemž upozorňujeme na význam praktického větrání ochlazeným vzduchem.

Vypukne-li v museu požár v době návštěv, bude jistě první snahou bezpečné vyvedení všech návštěvníků a současně co nejrychlejší likvidace vzniklého ohně. Okamžitě alarmován požárních sborů je samozřejmé. Proto musí v museích dokonale fungovat zařízení protipožární (ohlašovatelé ohně, poplachové elektrické zvonky a ruční hasicí přístroje). Musejní personál nesmí spoléhat jen na pomoc hasičů, musí sám zakročiti již před jejich příchodem. Přitom nutno uvážit, že zákrok kvalifikovaných hasičů, zejména hašení vodou, může být pro museum zhoubnější než oheň sám. Nejplatnějším činitelem v případech požárů zůstávají ovšem požární sbory. Místní hasičstvo musí býti proto dobře obeznámeno s musejními a výstavními budovami svého města, proto je nutno zváti protipožární složku na občasně poradě (zejména při změnách velitelství!) a doporučuje se vůbec stálá spolupráce ředitelství a správy musea s velitelstvím protipožární služby. Jenom ti členové a ty hasičské sbory, které jsou dokonale obeznámeny s musejními budovami, mohou zdatně museu pomoci a vědí hned v prvých počátcích požáru, jak si počínati. V odborné literatuře převládá názor, že hasiči mají hasit, kdežto zachraňovat musejní materiál je vlastně úlohou zaměstnanců musea. Přírodovědec F. Römer došel po studiu otázky musejních požárů k závěru, že při požárech velkých museí nelze vlastně prakticky o jakémkoliv zachraňování vůbec mluvit. Domníváme se, že taková skepse není přece jen plně oprávněná. Zachovávají-li se přísně všechna zmíněná protipožární opatření musejní služby, není možno aby vznikla úplná katastrofa. Při velkých musejních požárech je pohroma obvykle dovršena vodou, rozbitím jak expositivních zařízení, tak i materiálů instalovaných, dále krádežemi nepovolaných pomocníků a snad ještě jinými methodami.

Bude proto povinností musejních i hasičských pracovníků vejíti ve spojení a informovati se navzájem o nutné spolupráci a postupu v případě nevitane katastrofy.

Dr Josef Skutil